

Fylkesmannen i Aust- og Vest-Agder

Kommunebilde 2017 – Marnardal kommune

Styringsdialogen mellom Marnardal og
Fylkesmannen i Aust- og Vest-Agder

Innhold:

1.	Innledning.....	4
2.	Planlegging og styring av kommunen	5
2.1.	Politiske og administrative styringsverktøy	5
2.2.	Kommunereformen	5
2.3.	Økonomi og økonomistyring	6
2.4.	Demografi	7
2.5.	Likestilling	7
2.6.	Samfunnssikkerhet og beredskap.....	8
3.	Tjenesteyting og velferdsproduksjon	10
3.1.	Barn og unge	10
3.2.	Barnehage	10
3.3.	Grunnskole.....	11
3.4.	Barnevern	12
3.5.	Kommunale helse- og omsorgstjenester	12
3.6.	Folkehelse og forebyggende arbeid	13
3.7.	Sosiale tjenester og levekår	14
3.8.	Rus og psykisk helse	15
4.	Arealforvaltning og ressurs- og næringsutvikling.....	17
4.1.	Forvaltning av arealressursene gjennom kommuneplanens arealdel.....	17
4.2.	Byggesaksbehandlingen.....	17
4.3.	Det grønne skiftet.....	18
4.4.	Miljøvern.....	18
4.5.	Landbruk	20
	Lenker:	22
	Vedlegg:	22

1. Innledning

Kommunebildene er, sammen med *Tilstandsrapporten* og kommunemøtene, viktige elementer i styringsdialogen mellom kommunene og Fylkesmannen i Aust- og Vest-Agder.

Tilstandsrapporten

Tilstandsrapporten gir et riss av nåsituasjonen innenfor ulike tjenesteområder i kommunene i Aust-Agder og Vest-Agder. Fylkesmannen har i oppdrag å løse flere oppgaver på vegne av nasjonale myndigheter. Mye av oppdraget som er gitt, innebærer tilsyn, kontroll, rådgivning og veiledning. For å løse oppgavene best mulig forutsettes det at Fylkesmannen har oversikt over den helhetlige situasjonen i den enkelte kommune. Tilstandsrapporten vil være et av flere utgangspunkt for styringsdialogen mellom kommuner i våre fylker og regional stat.

Tilstandsrapport for 2016 er publisert på våre hjemmesider under kommunebilder.

Kommunebildene

Kommunebildene er dokumenter som på et overordnet nivå gjengir Fylkesmannens inntrykk av kommunene i våre fylker. De utformes i forbindelse med Fylkesmannens kommunebesøk i den aktuelle kommunen, det vil si en gang i hver kommunestyreperiode. *Kommunebildene* utgjør sammen med *Tilstandsrapporten* og kommunens planverk tyngden i dialoggrunnlaget i dette besøket. Strukturen i dokumentet og dagsorden for kommunebesøkene ser slik ut:

1. Innledning
2. Planlegging og styring av kommunen
3. Tjenesteyting og velferdsproduksjon
4. Arealforvaltning og ressurs- og næringsutvikling

Hvert underpunkt i denne strukturen har følgende oppbygning:

- Fylkesmannens fokusområder - konkret for gjeldende kommune og med utgangspunkt i statlige forventninger og politikk, samt Fylkesmannens kjennskap til kommunen.
- Fylkesmannens bilde av kommunen - kort oppsummert kommunens status i forhold til Fylkesmannens fokusområder og eventuelle andre relevante forhold.
- Dialogpunkter - forhold hvor Fylkesmannen ønsker en dialog med kommunen.

Det er viktig å understreke at *Kommunebildet* ikke uttømmende gjengir Fylkesmannens bilde av kommunen, men at *Kommunebildet* har fokus på forhold hvor kommunen har et handlingsrom eller utviklingspotensial som det er viktig å ha dialog om.

2. Planlegging og styring av kommunen

2.1. Politiske og administrative styringsverktøy

Fylkesmannens fokusområder

- Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging (kgl.res. 2015) bør danne grunnlag for kommunens planlegging. De tre hovedsatsingsområdene i forventningene er:
 - o Gode og effektive planprosesser
 - o Bærekraftig areal- og samfunnsplanlegging
 - o Attraktive og klimavennlige by- og tettstedsområder
- Oppfølging av regionplan Agder 2020
- Internkontroll og kvalitetssystem. Kommunen skal i årsberetningen redegjøre for tiltak som er iverksatt og tiltak som planlegges iverksatt for å sikre betryggende kontroll i virksomheten.

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Kommuneplanen ble vedtatt i 2015.
- Planstrategien ble vedtatt i 2016.
- Kommunen har tatt i bruk kvalitetsprogrammet/internkontrollprogrammet Kvalitetslosen, der all dokumentasjon og interne rutiner skal lagres. Avvik meldes også i Kvalitetslosen. Kommunen har også etablert varslingsrutiner med Kommunerevisjonen Vest når det gjelder varsling av uønskede hendelser/kritikkverdige forhold.

Dialogpunkter

- Hvordan vil planarbeidet i en ny større kommune kunne fungere i forhold til dagens kommunale planlegging?

2.2. Kommunereformen

Fylkesmannens fokusområder

- Vi ønsker å bidra til en god gjennomføring av kommunesammenslåingen mellom Mandal, Marnardal og Lindesnes, som Stortinget ventelig vedtar nå i juni 2017.
- Vi anbefaler at de tre kommunene prioriterer å samordne arbeidet med økonomistyring, kommuneplanlegging og arealdisponering så tidlig som mulig i fusjonsprosessen.
- Vi oppfordrer til at det under byggingen av den nye kommunen legges vekt på innovasjon og nye framtidsrettede løsninger – at man benytter anledningen når organisasjonen likevel er i endring til å rigge seg for framtidens utfordringer.
- Et av målene i kommunereformen er å ta tilbake interkommunalt samarbeid til egenregi. Vi har forståelse for at den nye Lindesnes kommune vil legge vekten på egne interne forhold i den første tiden, men vil likevel oppfordre til at nødvendig og hensiktsmessig interkommunalt samarbeid videreføres i Lindesnes- og Listerområdet.

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Marnardal kommune har arbeidet godt og konstruktivt med kommunereformen.

- Fylkesmannen mener at den nye Lindesnes kommune, som nå synes å bli vedtatt av Stortinget i juni, er en svært god og fremtidsrettet løsning. Den intensjonsavtalen som allerede foreligger, gir sammen med alle de eksisterende interkommunale samarbeid mellom de tre kommunene, et godt utgangspunkt for arbeidet med å bygge den nye kommunen.
- Gjennomgang og beslutning om veien videre for alle pågående interkommunale samarbeid, inkludert Lindesnes regionråd, blir en stor og viktig oppgave for fellesnemda.

Dialogpunkter

- Ser Marnardal kommune allerede nå særlige spørsmål eller utfordringer i arbeidet med å bygge den nye kommunen, som Fylkesmannen bør være oppmerksom på?
- Hvilke behov for bistand fra embetet har kommunen i prosessen?
- Hvilke planer har kommunen for rullering av kommuneplanens samfunnsdel og arealdel, og samordning av dette inn mot den nye kommunen?
- Hvilke tanker/planer/strategier har kommunen om framtida for Lindesnes regionråd, og for videreføringen av de ulike nåværende interkommunale samarbeidene med Åseral og Audnedal/nye Lyngdal?

2.3. Økonomi og økonomistyring

Fylkesmannens fokusområder

- Økonomisk status og balanse, herunder:
 - driftsresultat
 - gjeldssituasjon
 - fondsreserver
- Økonomistyring, herunder bruk av KOSTRA-tall og måltall/handlingsregler.
- Kvaliteten på KOSTRA-rapportering. Tallene bør gi et riktig bilde av kommunens tjenesteproduksjon.
- Økonomiske handlingsregler som er politisk forankret.
- Ansvarlig økonomiplanlegging fram mot en forventet kommunesammenslåing.

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Foreløpige KOSTRA-tall viser et solid netto driftsresultat på 14 mill. kroner, eller 6,2 pst. av brutto driftsinntekter i 2016. Budsjettert netto driftsresultat i 2017 utgjør 1,1 mill. kr, eller 0,5 pst. av brutto driftsinntekter. I resten av perioden budsjetterer kommunen med netto driftsresultat på 0,2 pst. i 2018, 2,4 pst. i 2019 og 0,8 pst. i 2020. Teknisk beregningsutvalg anbefaler at netto driftsresultat over tid bør utgjøre om lag 1,75 pst. eller mer for å sikre en bærekraftig økonomi. Med unntak av 2019 så ligger kommunen under anbefalt nivå i perioden.
- Kommunens lånegjeld ligger godt under landsnittet. Foreløpige KOSTRA-tall viser en netto lånegjeld på 58,8 pst. av brutto driftsinntekter i 2016, mens tilsvarende tall for landet og sammenliknbare kommuner er hhv. 81,7 pst. og 59,4 pst.
- Foreløpige KOSTRA-tall viser at kommunens disposisjonsfond ved inngangen til 2017 utgjør 77,2 mill. kroner (34,2 pst. av brutto driftsinntekter) og således har kommunen økonomiske bæreevne til å budsjettere med svake netto driftsresultat. I

økonomiplanperioden budsjetteres det med betydelig bruk av disposisjonsfond i forbindelse med investeringer, og i 2020 vil fondet være redusert til 28,3 mill. kroner, dvs. om lag 15 pst. av brutto driftsinntekter.

- Det er bra at kommunen aktivt bruker KOSTRA-tall i budsjett og regnskapsdokumentene og har vedtatt økonomiske måltall i økonomireglementet. Vedtatt økonomiplan viser at måttallene følges delvis.

Dialogpunkter

- Vil den forventede kommunesammenslåingen påvirke investeringsnivået og finansieringen fram mot 2020?
- Vil den forventede kommunesammenslåingen påvirke økonomistyringen og oppfølgingen av de økonomiske måttallene fram mot 2020?

2.4. Demografi

Fylkesmannens fokusområder

- Kommunen skal ha oversikt over befolkningsutviklingen i kommunen og planlegge arealbruken og tjenestetilbudet etter forventet befolkningsutvikling.

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Marnardal kommune har hatt en god befolkningsvekst. På bakgrunn av tall fra SSB forventes det en vekst i befolkningen i perioden 2017-2040 på 21 pst, noe som er marginalt høyere enn forventet nasjonal vekst for samme periode som er ca 20,2 pst.
- Kommunens folkemengde pr 1.1.2016 er 2.309. I kommuneplanen legger kommunen opp til en jevn økning av folketallet.
- Det forventes at den største befolkningsveksten vil komme innenfor de eldste aldersgruppene (fra 67 år og eldre), med 88 pst. Fylkesmannen viser i den sammenheng til artikkelen «flere år flere muligheter» på regjeringen.no:
https://www.regjeringen.no/contentassets/c8a8b14aadf14f179a9b70bc62ba2b37/strategi_e ldrepolitikk_110316.pdf.

Dialogpunkter

- Hvor langt har kommunen kommet i å planlegge og gjennomføre konkrete tiltak for å møte de forventede utfordringene knyttet til den økende andelen eldre i befolkningen?

2.5. Likestilling

Fylkesmannens fokusområder

- Alle som bor i Aust-Agder og Vest-Agder skal ha like muligheter til å bidra og til å delta i fellesskapet, uavhengig kjønn, nedsatt funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk og etnisitet og livssyn.
- Arbeidet for likestilling og mot diskriminering må sees i sammenheng med levekår.

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Marnardal har gjennom LIM-planen forpliktet seg til å jobbe for en likestilt og inkluderende landsdel. Det trengs både menneskelige ressurser, god organisering og tydelige prioriteringer for å nå hovedmålene som er satt for 2027.
- Senter for likestilling og Agderforskning har nylig lansert «Likestillingsmonitor Agder 2008-2015». Monitoren viser status og måler endringer i praksis på ulike felter som har relevans for likestilling, og er derfor et redskap kommunen bør bruke i sitt arbeid med å fremme likestilling:
 - Det har vært en nedgang i andel kvinner i arbeidsstyrken, og økning for menn. Høy andel kvinner som jobber deltid. Lavere andel sysselsatte innvandrerkvinner i Marnardal enn for hele landet.
 - Lav andel menn med høyere utdanning.
 - Kvinneandelen i kommunestyret har økt fra forrige periode.
- Kommunen har eget eldreråd/råd for mennesker med nedsatt funksjonsevne.
- Kommuneplanen har som strategi å legge vekt på mangfold i arbeidet med likestilling. Et av tiltakene for økt likestilling er bla. at innvandreres stemmer skal bli hørt, samarbeide med private for å øke sysselsettingen blant kvinner og innvandrere, og at nye stillinger som hovedregel skal lyses ut som heltidsstillinger.

Dialogpunkter

- Hva anser dere for å være den største utfordringen for likestilling?
- Hvilke diskrimineringsgrunnlag fokuserer kommunen på i tillegg til kjønn?
- Settes det av egne midler til å jobbe med likestilling?

2.6. Samfunnssikkerhet og beredskap

Fylkesmannens fokusområder

- Helhetlig beredskapstenking gjennom planhierarkiet, fra kommuneplanen via helhetlig risiko- og sårbarhetsanalyse til kriseplan og rutiner for arealplanlegging
- Beredskapsbevissthet i alle ledd
- Oppdatert oversikt over risikobildet i kommunen og oppdatert planverk i henhold til dette
- Kommunens evne til å ta beredskapsmessige hensyn i samfunnsplanleggingen

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Siste tilsyn på kommunal beredskapsplikt i Marnardal var 26. mai 2015. Det ble da gitt avvik på at kommunens beredskapsplanlegging ikke var i henhold til krav gitt i lov om helsemessig og sosial beredskap og sivilbeskyttelsesloven med forskrifter. Avviket er lukket.
- Siste øvelse i kommunen var i 2006. Det var planlagt øvelse i 2013, men denne ble erstattet med en evaluering av håndtering av tuberkuloseutbrudd. Scenarioet for øvelsen skulle vært smitteutbrudd. Det skal gjennomføres øvelse i Marnardal før sommeren.
- Kommuneplanens samfunnsdel er fra 2015. Samfunnssikkerhet og beredskap er gitt egen plass, med målformulering, strategi og tiltak. Dette er et godt grunnlag for et helhetlig beredskapsarbeid.
- Helhetlig risiko- og sårbarhetsanalyse er fra 2015. Det er en god rapport som beskriver både prosess og risikobilde på en oversiktlig måte. Det er listet en rekke risikoreduserende tiltak, men disse er ikke strukturert mht. prioritering, tidsfrister, ansvar og kostnad.

- Kommunens overordnede beredskapsplan tilfredsstillter med et par unntak krav i forskrift. Den ble første gang utarbeidet i 1995. Ved tilsynet i 2015 ble det kommentert at planen burde vært revidert. Det er ukjent om dette er gjort.
- Fylkesmannen får forholdsvis få saker fra Marnardal og har følgelig et svakt grunnlag for å vurdere kommunens evne til å ta samfunnssikkerhetsmessige hensyn i det løpende arealplanarbeidet.
- Fylkesmannen har alt i alt et positivt inntrykk av beredskapsarbeidet i Marnardal kommune og ser fram til å få dette bekreftet i øvelsen senere i år.

Dialogpunkter

- Hva er status på arbeidet med de risikoreduserende tiltakene som ble avdekket i helhetlig risiko- og sårbarhetsanalyse?
- Marnardal kommune forventes sammenslått med Mandal og Lindesnes kommuner. Hva tenker kommunen om organisering av beredskapsarbeidet i den nye kommunen? Vil det være noen beredskapsmessige utfordringer knyttet til sammenslåingen?

3. Tjenesteyting og velferdsproduksjon

3.1. Barn og unge

Fylkesmannens fokusområder

- Kommunes tverrfaglige arbeid for utsatte barn og unge
- Barn og unges medbestemmelse

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Kommunen driver psykisk helsearbeid for å identifisere tidlig barn og unge med behov for oppfølging, og iverksette og samordne tiltak som tidlig som mulig. Det er lagt opp til tett samarbeid med Psykisk helse, barnehager, skoler, barnevern, PPT og ABUP.
- Hjemmesiden viser at kommunen bruker et eget digitalt system (CX Stafettloggen) for å bedre den tverrfaglige innsatsen for ansatte i barnehage, skole, helsestasjon og kommunens støttetjeneste.

Dialogpunkter

- Hvordan arbeider kommunen med å styrke det tverrfaglige arbeidet for barn og unge?
- Blir barn og unge hørt i saker som angår dem?

3.2. Barnehage

Fylkesmannens fokusområder

- Barnehagenes oppfyllelse av norm for pedagogisk bemanning
- Minoritetsspråklige barn og tiltak for å bedre språkforståelsen
- Spesialpedagogisk hjelp og tilrettelegging for barn med nedsatt funksjonsevne
- Arbeid mot mobbing i barnehagene
- Kommunen som lokal barnehagemyndighet med ansvar for kvaliteten i barnehagetilbudet

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Barnehagene i kommunen oppfyller pedagognormen i alle barnehagene.
- Marnardal kommune har en relativ lav andel barn med vedtak om spesialpedagogisk hjelp i førskolealder
- Barnehagene har følgende satsingsområder: voksenrollen, språk og inkluderende læringsmiljø.
- Minoritetsspråklige barn i barnehage i Marnardal utgjør 7 % av barnehagebarna.
- Ansatte fra Marnardal deltar på studiet UiA har utviklet i samarbeid med Fylkesmannen. Studiet omhandler kommunenes rolle som lokal barnehagemyndighet og hvordan barnehagemyndigheten kan være en lokal pådriver og sikre best mulig kvalitet i barnehagene i tråd med barnehageloven og rammeplanen.

Dialogpunkter

- Har inkludering og arbeid mot mobbing i barnehagen et særskilt fokus?
- Tilrettelegger kommunen barnehagetilbudet for alle barn, også barn med nedsatt funksjonsevne?
- Hvordan arbeider kommunen for å sikre tidlig innsats?

3.3. Grunnskole

Fylkesmannens fokusområder

- Styrking av arbeidet mot mobbing og for et bedre skolemiljø
- Et likeverdig tilbud til barn og unge, tidlig innsatsen og økt gjennomføring
- Kvalitet i skolen og skoleeierskapet

Fylkesmannens bilde av kommunen

Læringsmiljø:

- 6,4 % elever i Marnardal oppgir høsten 2016 at de i en eller annen kombinasjon er mobbet av medelever, digitalt mobbet av noen på skolen eller mobbet av voksne på skolen 2-3 ganger i måneden eller oftere. Det er om lag som snittet for fylket og landet. Og så i Ungdata 2016 svarte ungdomsskoleelevene i Marnardal som snittet for landet på spørsmål om trivsel på skolen (93) og om de blir mobbet minst hver 14. dag (8).

Spesialundervisning:

- Barneombudets fagrapport 2017 «Uten mål og mening?» har aktualisert spørsmålet om god kvalitet og utbytte i spesialundervisningen.
- Lav andel av elevene får spesialundervisning
- Relativt jevn fordeling mellom gutter og jenter
- 30% av de som får spesialundervisning får 271 timer eller mer samlet sett (undervisningspersonell og assistent).

Læringsresultat:

- Grunnskolepoeng under snitt for landet og fylket.
- Bekymring for stor andel elever på laveste mestringsgrad på nasjonale prøver lesing og regning. Tilsvarende bekymring for alle områdene for ungdomstrinnet (8). For lesing og regning er det en bekymring at ingen er på høyeste mestringsnivå på ungdomstrinnet.

Gjennomføring:

- Høy andel elever og lærlinger som har bestått videregående skole i løpet av 5 år (2015) Marnardal 85, nasjonalt 72,5 og Vest-Agder fylke 74,5.
- Høy andel unge uføretrygdede (6,5) (18-44 år) mot snitt for Norge på 2,6 og fylket 3,9.

Kvalitet i skolen og skoleeierskapet:

- Kommunebidragsindikatoren på alle trinn viser et gjennomsnittlig bidrag til elevenes læring.

Dialogpunkter

- Hva er de største utfordringene for barn og unge i Marnardal i arbeidet med å skape et inkluderende og godt skolemiljø? Hvorfor?
- Hvordan sikrer kommunen god kvalitet på spesialundervisningen?

3.4. Barnevern

Fylkesmannens fokusområder

- Risikoutsatte barn og unge
- Organisering, kompetansestyrking og ledelsesutvikling
- Fristoversittelser
- Tverrfaglig samarbeid

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Kommunen er i et interkommunalt samarbeid på barnevernsfeltet med Mandal som vertskommune. Det formelle ansvaret for at barn bosatt i Marnardal får den hjelp de trenger i medhold av barnevernloven ligger i Marnardal. Fylkesmannen mener dette bør komme tydeligere fram i Marnardal sin hjemmeside. Der er det svært vanskelig å finne hvor en som innbygger skal henvende seg med spørsmål knyttet til barnevern.
- Marnardal bidro med 2,6 stillinger til Barnevern sør i 2016.
- Det kom 15 meldinger knyttet til barn i kommunen 2. halvår 2016. Alle ble gjennomgått innen en uke. 3 meldinger ble henlagt.
- 12 meldinger gikk til undersøkelse, 7 av disse ble henlagt. Det var ingen fristoversittelser i undersøkelsesarbeidet i andre halvår 2016.
- 18 barn totalt i hjelpetiltak hvorav 4 mangler tiltaksplan.
- 7 barn under omsorg, samtlige bor i fosterhjem. 2 barn mangler omsorgsplan pr 2. halvår 2017

Dialogpunkt:

- Hva gjør Marnardal kommune for å gi et best mulig tilbud til risikoutsatte barn og unge?
- Hvilke rutiner har administrasjon og politisk ledelse for å holde seg orientert om barnevernets arbeid?
- Hvordan inngår barnevernstjenesten i kommunens tverrfaglige samarbeid?

3.5. Kommunale helse- og omsorgstjenester

Fylkesmannens fokusområder

- Pasientsikkerhet og kvalitet
- Brukermedvirkning i alle ledd
- Kompetanse; minimal bruk av ufaglærte og økende andel høgskoleutdannede
- Samhandling mellom alle deltjenestene i kommunen

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Vekst i søknader på kompetanse- og innovasjonstilskudd.
- Marnardal er gode på frivillig arbeid og det fremgår tydelig av satsing i helse- og omsorgsplan.
- Fokus på dokumentasjon i omsorgstjenesten.

- Marnardal har vært aktive i «Livets siste dager»; og palliasjonsprosjekt innen lindrende behandling ved livets slutt i regi av Utviklingssenter for sykehjem og hjemmetjenester.
- Tilsyn med helsetjenester til personer med utviklingshemming i 2016 var positivt, ingen avvik eller merknader. Kommunen har jobbet for å få flere fagutdannede miljøterapeuter, og opplyser at de har fått ansatt flere nå.
- Omsorg: demografiske utfordringer med flere eldre Det pågår et prosjekt i regi av Mandal/ Marnardal om Inn på tunet på Lindland gård i Holum, som søkte midler via Kompetanse- og innovasjonstilskudd i 2016 som er overført til 2017.
- Sykesignalanlegg og trygghetsalarm på Marnarheimen skal digitaliseres. Utgifter til prosjektet er estimert til 1,6 mill. kr og er planlagt gjennomført i 2016. Marnardal har koblet seg på RKG-samarbeidet.
- Heltid- deltid: Kommunen har i 2015 kjørt et prosjekt på heltids- og deltidsproblematikken i samarbeid med UIA. Kommunen har ca 183 årsverk fordelt på 264 ansatte.

Dialogpunkter

- Hvordan jobber kommunen med rekruttering for god faglig kvalitet i tjenestene?
- Resultater av heltids- deltidsarbeidet i 2015 og senere?
- Pasientsikkerhetsprogrammet – er dette på dagsorden i helse- og omsorg?
- Dagtilbudet til personer med demens, er det prioritert? Er prosjekt Inn på tunet forankret i kommunens planer for sektoren?
- Satsningen på velferdsteknologi- hva er status?

3.6. Folkehelse og forebyggende arbeid

Fylkesmannens fokusområder

- Helsevurderinger i alle vedtak – kommunalt oversiktsarbeid
- Tidlig innsats for en god start
- Psykisk helse barn og unge
- Brukermedvirkning i alle ledd

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Det ble gjennomførte et kartleggingstilsyn med Marnardal kommune i 2014 vedrørende folkehelsearbeid og oppfølging av folkehelseloven. Den gang hadde ikke kommunen tilstrekkelig oversikt over befolkningens helsetilstand, og faktorene som påvirker den.
- Status oversiktsarbeid og folkehelse i plan: Marnardal kommune har jobbet med oversiktsdokumentet i 2016, men vi har ikke sett det ferdige resultat.
- I planstrategien står følgende: *Bidra til at innbyggerne i Marnardal kan leve sunne og gode liv, samtidig som man bidrar til en god samfunnsutvikling og til å utjevne sosiale helseforskjeller. Marnardal kommune vil vektlegge tidlig innsats og tverrfaglig samarbeid i folkehelsearbeidet. Våre kommunale enheter skal samarbeide seg i mellom og med andre aktører i lokalsamfunnet (frivillige lag og organisasjoner m.m.) om folkehelseiltak. Folkehelseoversikten som utarbeides etter § 5 i lov om folkehelsearbeid inngår som grunnlag for revidering og utarbeidelse av relevante planer i kommunene.*
- Det er usikkert om kommunen har et system for løpende oversiktsarbeid utover dette.

- I overordnet arealdel vises det til at de ønsker å legge vekt på å kunne gå eller sykle trygt fra nye boligområder til viktige tettsteder med kommunikasjonsknutepunkt.
- Bestemmelser barn og unge i plan: I gjeldende kommuneplan 2015-2027 vedtatt i 2015, er det lagt vekt på at barn skal ha trygg og god adkomst til skole, lekeområder og andre områder som er viktige for barn. Blant annet er det lagt opp til videre vekst og utvikling i området Heddeland – Laudal. Det er lagt til rette for at fremtidig boligbygging i stor grad skal skje nær eksisterende skoler eller god infrastruktur som sikrer trygg skolevei enten det er med buss, sykkel eller andre fremkomstmidler.
- I de generelle bestemmelsene står det at Rikspolitiske retningslinjer skal legges til grunn for all arealplanlegging og utnyttelse av arealer.
- Det fremgår ikke av bestemmelsene noe om rekkefølgekrav med hensyn til gang-sykelsti, ei heller arealnorm for lekearealer.
- Ungdata, noen viktige funn for kommunen: Viktig positivt funn er at det er høyere prosentandel av ungdom i Marnardal som er med i en fritidsorganisasjon enn både lands og fylkesgjennomsnittet (Marnardal 72%, Vest-Agder 68%, landet 65%). En liten andel flere ungdomsskoleelever enn landsgjennomsnittet som oppgir at de har slåss og blitt mobbet.
- Det er etter opplysninger gitt av folkehelsekoordinator opprettet et eget ungdomsråd, men det er ikke listet opp under råd og utvalg i kommunen.
- Vi er kjent med at helsestasjon, skolehelse- og jordmortjenesten ikke er styrket det siste året. Det har dermed ikke vært mulig å søke på de øremerkede belønningsmidlene som ble utlyst på slutten av 2016 for å styrke tjenesten.
- Vi er kjent med at kommunen har jordmor i 30% stilling. Vi er kjent med at helsesøster ikke går på hjemmebesøk til alle nyfødte 7-10 dager etter fødsel, slik det beskrives i nasjonal faglig retningslinje for barselomsorgen.
- Videre at det er vanskelig å være til stede på skolene. Skolehelsetjenesten driver derfor mest «brannslukking» og ikke så mye forebyggende arbeid, som de nasjonale faglige retningslinjene vektlegger.
- Kommunen har ansatt en sykepleier i helsesøsterstilling. Dette er ikke i tråd med forskrift om lovbestemt sykepleietjeneste i kommunens helsetjeneste § 3, og nasjonal faglig retningslinje for helsestasjon, - og skolehelsetjeneste.

Dialogpunkter

- Hvilke spesielle utfordringer ser kommunen at de bør jobbe systematisk med i tiden fremover?
- Hvordan i varetas barn og unges interesser (fungerer ungdomsrådet? RPR for barn i planlegging)?
- Hvor langt er kommunen kommet i oversiktsarbeidet jfr folkehelseovens krav om oversikt over helsetilstanden og de faktorer som påvirker den?
- Hvordan jobber kommunen med rekruttering og styrking av helsestasjons- og skolehelsetjenesten?
- Er det gjennomført brukerundersøkelser i helsestasjon, skolehelse (også blant elevene) og jordmor/barseltjenesten?

3.7. Sosiale tjenester og levekår

Fylkesmannens fokusområder

- Aktivitetsplikten for mottakere av økonomisk stønad under 30 år

- Helhetlig og samordnet tjenestetilbud
- Barn og unge

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Det er 16,2 % av kommunens befolkning som mottar uføretrygd (pr.31.12.16) mot 12,1% i snitt for Vest-Agder (nav.no)
- 33% av ungdomsskoleelevene som tror de vil ta høyere utdanning mot 64% i fylket (ungdata.no)
- 9% av ungdomsskoleelevene opplever at familien har dårlig råd mot 5% i snitt for fylket og 4% for region Agder og Rogaland (ungdata.no)
- Andel mottakere med sosialhjelp som hovedinntektskilde har økt fra 29,2% i 2013 til 40,4% i 2015 (KOSTRA) (prosent av totalt antall sosialhjelpsmottakere).
- Gjennomsnittlig utbetaling pr. stønadsmåned er redusert fra kr. 7041 i 2013 til kr. 6218 i 2015 (KOSTRA)
- Tilgjengelighet i NAV – åpningstider i Marnardal er begrenset til kl.12-14 (nav.no)
- Kommunen mottok i perioden 2013 – 2015 tilskuddsmidler til boveileder, målsettingen var en mere helhetlig og koordinert oppfølging av barn og barnefamilier.

Dialogpunkter

- Hvordan er kommunen rustet for å håndtere aktivitetsplikten for mottakere av økonomisk sosialhjelp under 30 år?
- Hvordan er behovet for koordinering av tjenester ivare tatt? Er boveileder videreført?
- Hvordan håndterer NAV situasjoner som oppstår utenom åpningstiden (behov for midlertidig bolig/nødhjelp/matpenger)?
- Hvordan møter kommunen utfordringen knyttet til at en stor andel ungdomsskoleelever ikke planlegger å ta høyere utdanning (sett i sammenheng med at kommunen har mange mottakere av uføretrygd)?

3.8. Rus og psykisk helse

Fylkesmannens fokusområder

- Psykolog i kommunene (bruk av tilskudd for opprettelse av stillinger)
- Kommunes oppfølging av pålegg om øyeblikkelig hjelp – døgn innenfor rus og psykisk helse; gjeldende fra 1.1.2017
- Brukermedvirkning

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Det foreligger ikke konkrete planer om hvordan kommunen skal løse ØHD plikten (økonomiplan 2017)
- Kommunen har ikke søkt om tilskudd til psykolog og er heller ikke nevnt i kommunens økonomiplan 2017 -2020
- Kommunen har flyttet oppfølgingstjenester rus fra NAV til psykisk helse.
- Vi kjenner ikke til at det har vært gjennomført brukertilfredshetsundersøkelser vedr. tjenester rus/psykisk helse.

Dialogpunkter

- Planlegges det brukertilfredshetsundersøkelse for mottakere av kommunale rus og psykisk helsetjenester?
- Det knytter seg noe usikkerhet til hvordan endringer i kommunens plikter knyttet til utskrivningsklare pasienter og ØHD (rus og psykisk uhelse). Hvordan planlegger kommune å jobbe med dette videre – avklaringer mot SSHF mv.
- Det er gitt signaler på at psykolog tjeneste i kommunen vil bli lovpålagt (st.meld. 26) fra 2020 – er det gjort noen forberedelser knyttet til dette?
- Hvilke erfaringer gjør kommunen seg etter flytting av ansvar for oppfølging av personer med rusproblematikk ut av Nav?

4. Arealforvaltning og ressurs- og næringsutvikling

4.1. Forvaltning av arealressursene gjennom kommuneplanens arealdel

Fylkesmannens fokusområder

- Naturmangfold, vassdragsnatur, viktige landskapsverdier og friluftsliv skal ivaretas gjennom arealforvaltningen. Områder med høyt byggepress er spesielt viktig å forvalte langsiktig etter godkjente planer.
- Arealforvaltningen skal bidra til reduserte utslipp av klimagasser gjennom utbyggingsmønstre som reduserer energi- og transportbehovet, jf. statlig planretningslinje for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging (2014).
- Landbruksarealene skal sikres gjennom aktivt jordvern.
- Barn og unges interesser skal sikres gjennom arealforvaltningen.
- Folkehelse i planleggingen, f. eks ved å sikre tilgang til grøntområder der folk bor.
- Utvikling av området Buehagen ved Marnardal stasjon er et eksempel på utbygging nær kollektivtransport. Fylkesmannen oversendte innsigelse fra NVE til planforslaget, på bakgrunn av utredningskrav med hensyn til flom- og erosjonsfare.

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Vi har god dialog med kommunen i plan- og dispensasjonssaker.
- Det er vanskelig å finne fram til vedtatte planer på kommunens hjemmesider.

Dialogpunkter

- Hvordan ser kommunen på Fylkesmannens samordning av innsigelsen som gjelder Buehagen ved Marnardal stasjon? Kunne saken vært løst på annen måte?

4.2. Byggesaksbehandlingen

Fylkesmannens fokusområder

- Fylkesmannen som klageinstans er opptatt av å sikre at kommunale vedtak følger reglene i plan og bygningsloven. Vi er opptatt av at vedtak generelt og dispensasjonsvedtak spesielt må begrunnes i forhold til lovens krav.
- Forholdet mellom plan og dispensasjon. Planlagt utvikling bør skje ved planrevisjon og ikke ved bruk av dispensasjoner.
- Kommunene sørger for nødvendig dokumentasjon for at gebyrer er i samsvar med selvkostprinsippet.

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Fylkesmannen har ikke mottatt klagesaker fra Marnardal kommune på plan- og byggesaksområdet i 2016. Fylkesmannen i Vest-Agder mottok heller ikke slike saker i 2015.

Dialogpunkter

- Vi ønsker å høre om saksmengden på dette området.

- Hvilke utfordringer opplever kommunen ved saksbehandling av byggesaker og etter plan og bygningsloven. Mottas det klager på avgjørelsene?
- Hva er kommunens forventninger til Fylkesmannen på dette området?

4.3. Det grønne skiftet

Fylkesmannens fokusområder

- I henhold til statlig planretningslinje for klima- og energiplanlegging i kommunene av 4. september 2009 skal alle kommuner gjøre klima- og energiplanlegging, enten som egen plan eller som del av kommuneplanen. Første plan skulle foreligge innen 1. juli 2010, og deretter vurderes revidert regelmessig, og minst hvert fjerde år. Den statlige planretningslinjen er under revisjon som følge av Parisavtalen og Norges forpliktelser i samarbeidet med EU. Avtalen innebærer bl.a. kutt i klimagassutslippene på minimum 40 % innen 2030, sammenlignet med utslippene i 1990. Kommunene har en helt sentral rolle som tilrettelegger for innbyggernes utslippskutt og som deres forbilde. Fylkesmannen anbefaler at kommunen integrerer klima- og energiplanen i kommuneplanen for å sikre en helhetlig og forpliktende tilnærming i kommunens klimaarbeid. Planen må angi hvordan kommunen skal bidra for å oppfylle de nasjonale forpliktelsene.
- Vi forutsetter at kommunen følger opp statlig planretningslinje for klima- og energiplanlegging og statlig planretningslinje for samordnet bolig, areal og transportplanlegging i sin planlegging.
- Fylkesmannen skal gi informasjon og veilede kommunene i klima- og energispørsmål, herunder økt bruk av tre i bygg og økt bruk av bioenergi.
- Kommunen har så langt ikke søkt om støtte gjennom tilskuddsordningen «Klimasats». Fylkesmannen oppfordrer til å benytte ordningen i de kommende søknadsrundene, bl.a. til konkrete tiltak innen transport og egen virksomhet.

Fylkesmannens bilde av kommunen

- Vi mangler informasjon om status for kommunens klima- og energiplanlegging.
- Vi har lite informasjon om hvordan kommunen behandler klima- og energispørsmål.

Dialogpunkter

- Hva er status for kommunens klima- og energiplan?
- Hvordan arbeider kommunen med klima- og energispørsmål i dag.
- Hvordan vil Marnardal kommune bidra til at Norge kutter klimagassutslippene med minimum 40 % innen 2030?

4.4. Miljøvern

Fylkesmannens fokusområder

ART OG NATUR

- Mandalsvassdraget er et nasjonalt laksevassdrag. Forvaltningen av laks, sjøaure og ål står sentralt. Kalking og avbøtende tiltak i forbindelse med vassdragsreguleringene er viktig for å ivareta disse artene.
- Ivaretagelse av trua og sårbare naturtyper, jf. St.melding 14 (2015-2016). Det er særlig fokus på våtmarksområder, kulturavhengige naturtyper og gammel skog. Arealutnyttelse, fremmede arter og opphør av bruk er de største utfordringene.
- Vi er opptatt av god områdedekning for kartlagt viktig natur, at områdebeskrivelsene på naturtypelokaliteter har god kvalitet, og at avgrensinger og verdisetting i Naturbase er riktige.
- Arbeidet med kartlegging og bekjempelse av uønska, fremmede arter. Ytterligere spredning skal hindres eller begrenses. Selv om det er registrert ørekyte og sørv enkelte steder synes utfordringen med fremmede arter i vassdrag likevel å være mindre enn i kystkommunene.
- Marnardal er en skogkommune, og kan bidra for å nå nasjonale mål om skogvern. Nautarhei naturreservat ble etablert i 2016 gjennom ordningen med frivillig vern av skog.

FORURENSNING

- Kommunens oppfølging av egen myndighet på forurensningsområdet, f.eks. tilsyn med avløpsanlegg, forsøplingssaker mv. Forsøpling er prioritert tema fra Miljødirektoratet i 2017.
- Ivaretagelse av forurensningshensyn i plan- og byggesaker. For eksempel kan det være konfliktfylt å etablere industri nær boligområder og omvendt. Andre fokusområder er overvann, støy, lukt og luftkvalitet.
- Kommunens oppfølging av saker vedr. bygnings- og rivningsavfall for å unngå forurensning og ulovlig avfallshåndtering.

Fylkesmannens bilde av kommunen

ART OG NATUR

- Kommunen har god kompetanse og er initiativrike i kalkingsarbeid og vassdragsforvaltning.
- Vi har hatt god dialog med kommunen i arbeid med å plukke ut områder for naturtypekartlegging.
- Kommunen har noe begrenset kapasitet til å jobbe med trua og sårbare naturtyper.
- Naturtypekartleggingen er fra første generasjon og det er noen mangler i verdivurdering og områdebeskrivelser for naturtypelokalitetene i Naturbase.
- Det er lite fokus på arbeid med fremmede arter.

FORURENSNING

- Vi kjenner ikke så godt til hvordan kommunen arbeider med forurensningssaker.
- Det er behov for økt fokus på forurensningstilsyn, på oppfølging av forurensningssaker som ulovlig avfallshåndtering, avløpsaker o.l.

Dialogpunkter

- Hvilke ambisjoner har kommunen for kalkingsarbeidet fremover?
- Hvordan kan kommunen ta en mer aktiv rolle som pådriver overfor grunneiere mht. tilskuddsordningen for utvalgte naturtyper og prioriterte arter, og for ordningen med frivillig vern av skog?

- Hva vil en evt. kommunesammenslåing bety for miljøkompetansen i sammenslått kommune?
- Hvordan vil kommunen sikre at det blir ført tilstrekkelig med forurensningstilsyn og at forsøplingssaker, avløpssaker o.l. blir fulgt opp.

4.5. Landbruk

Fylkesmannens fokusområder

- Kommunens kapasitet og kompetanse til å arbeide med landbruk (jord- og skogbruk) og næringsutvikling i tilknytning til landbruket.
- Kommunens rolle som statlig tilskuddsforvalter i kontrollarbeidet, herunder implementering av nye rutiner og kontroll av tilskudd, foryngelsesplikt mm.
- Et sterkt jordvern som grunnlag for økt matproduksjon i Norge.
- Landbrukets rolle i lokalsamfunn- og næringsutvikling.
- Forvaltning av arealressurser, herunder arbeid med oppdatering av kartgrunnlag, AR5.

Fylkesmannens bilde av kommunen

- **Areal og eiendom**

I følge NIBIO sin statistikk har Marnardal omtrent 16.500 dekar dyrka mark, dette utgjør 4,4 % av landarealene i kommunen. 77,5 % av arealene i kommunen er produktiv skog. Av de 377 landbrukseiendommene med boligbygning har 280 bosetning. Dette er i følge statistikken en økning på omtrent 10 bruk fra forrige år. I følge KOSTRA-tallene er det omdisponert 5 dekar dyrka mark de siste 4 årene.

- **Jordbruk**

Jordbruket i Marnardal består hovedsakelig av grovforproduksjon med tilhørende husdyrproduksjon. Det er i tillegg ca. 100 dekar potet, 21 dekar til grønnsaker og 22 dekar til frukt og bær. Totalt ble det utbetalt ca. 12,5 mill. kroner i produksjonstilskudd i 2016 fordelt på 73 foretak. Det ble søkt produksjonstilskudd til 12 221 daa. Dette er drøye 4 000 dekar mindre enn det som er registrert (NIBIO) som dyrka jord i kommunen.

- **Skogbruk**

Av kommunens totalareal på ca. 397 000 dekar, er ca. 286 000 dekar produktiv skog. Avvirkningen har de siste årene ligget på 32 000–42 000 m³. I 2016 ble det avvirket 42 000 m³ til en bruttoverdi på 14,1 millioner kroner. Marnardal kommune topper statistikken for avvirkning og står alene for en fjerdepart av samla innsats av skogplanting og ungskogpleie i Vest-Agder.

- **Næringsutvikling**

I Meld.St.31 (2014–2015) «Garden som ressurs – marknaden som mål» blir det løfta fram ulike muligheter for næringsutvikling på landbrukets ressurser. Marnardal har gode eksempler på slik næringsutvikling, for eksempel innen juletreproduksjon og Inn på tunet, og vi mener Marnardal har et større potensiale enn det som utnyttes i dag.

- **Kommunal forvaltning**

Vi mener at det interkommunale samarbeidet gjennom ALMA fungerer godt. Det er

dyktige medarbeidere innen både jord og skog, som i tillegg til forvaltningsoppgavene klarer å frigjøre tid til næringsutviklingsarbeid.

Kommunen er statlig tilskuddsforvalter. Kontroll av tilskuddsutbetalinger er en prioritert sak for staten. For å opprettholde tilliten til systemet er det viktig at fellesskapets midler blir forvalta på en ryddig og korrekt måte. Totalt ble det utbetalt 12,5 mill. kroner i produksjonstilskudd til Marnardal i 2016. Det er avgjørende at kommunen utfører risikobasert kontroll og oppfølging, både i den halvårlige «5 %-kontrollen» og ellers. Videre er det viktig at ledelsen støtter fagfolka i dette arbeidet som tidvis kan oppleves vanskelig.

Dialogpunkter

- Jordvern/arealforvaltning – hvordan setter kommunen disse temaene på dagsorden, også ut i fra nasjonale jordvernmål? Hvordan er samhandlingen mellom Landbruk og Plan i kommunen?
- Kontrollarbeid – hva er kommunens holdning til den økte oppmerksomheten til kontrollarbeid? Har kommunen tid og ressurser til å følge opp dette arbeidet?
- Vekst og gründerskap i landbruksbaserte næringer – hvordan jobber kommunen med dette?
- Får kommunen den rettledning de trenger fra Fylkesmannen i aktuelle landbrukssaker?

Lenker:

Tilstandsrapport 2016:

<https://www.fylkesmannen.no/Aust--og-Vest-Agder/Kommunalstyring/Kommunebilde/Tilstandsrapport-2016/>

Opplæringsvinduet 2016:

<https://www.fylkesmannen.no/Documents/Dokument%20FMAV/Barnehage%20og%20oppl%C3%A6ring/2016/Oppl%C3%A6ringsvinduet/Oppl%C3%A6ringsvinduet%20%202016.pdf>

Regionplan Agder; statistikkportalen:

<http://regionplanagder.no/stat/index.html>

Vedlegg:

1. Utvalgte nøkkeltall Nivå 1, 2014-2016, KOSTRA tall 2016 (ureviderte pr. 15.3.2017) kommer

Utvalgte nøkkeltall, kommunekonsern - nivå 1	1021	1021	1021		Vest-	Landet	Marnardal
	Marnardal	Marnardal	Marnardal	Kostragr 4	Agder	uten Oslo	ending
	2014	2015	2016	2016	2016	2016	(pst.poeng/kr)
							15/16
Finansielle nøkkeltall							
Brutto driftsresultat i prosent av brutto driftsinntekter, konsern	-3,8	-6,6	-3,7	0,8	2,8	3,7	2,9
Netto driftsresultat i prosent av brutto driftsinntekter, konsern	5,8	2,3	6,2	2,7	4,5	4,1	3,9
Frie inntekter i kroner per innbygger, konsern	60548	62678	64352	71381	51138	52141	1674
Langsiktig gjeld i prosent av brutto driftsinntekter, konsern	201,3	204,6	199,7	211,8	215,5	213,9	-4,9
Arbeidskapital ex. premieavvik i prosent av brutto driftsinntekter, konsern	73,7	73,2	69,1	33,4	26,9	21,3	-4,1
Netto lånegjeld i kroner per innbygger, konsern	59011	61089	57405	62354	74992	65562	-3684
Prioritering							
Netto driftsutgifter per innbygger 1-5 år i kroner, barnehager, konsern	143154	151592	159343	145629	131534	137534	7751
Netto driftsutgifter grunnskolesektor (202, 215, 222, 223), per innbygger, konsern	18244	18633	19049	16787	13431	12893	416
Netto driftsutgifter pr. innbygger i kroner, kommunehelsetjenesten, konsern	2585	2865	3385	4273	2482	2540	520
Netto driftsutgifter pr. innbygger i kroner, pleie- og omsorgstjenesten, konsern	21039	21447	22107	24604	15965	16946	660
Netto driftsutgifter til sosialtjenesten pr. innbygger 20-66 år, konsern	1625	1797	1850	2479	3546	3540	53
Netto driftsutgifter per innbygger 0-17 år, barnevernstjenesten, konsern	8533	8736	14615	8836	8436	8870	5879
Netto driftsutgifter, administrasjon og styring, i kr. pr. innb., konsern	6847	7093	6960	10181	4255	4393	-133
Dekningsgrad							
Andel barn 1-5 år med barnehageplass	94,6	95,1	94,3	91,1	89,8	91,5	-0,8
Andel elever i grunnskolen som får spesialundervisning	6,2	4,9	4,9	8,5	7,2	7,8	0
Legeårsverk pr 10 000 innbyggere, kommunehelsetjenesten	11,7	11,7	11,6	13,8	10,9	10,7	-0,1
Fysioterapiårsverk pr 10 000 innbyggere, kommunehelsetjenesten	9,7	9,8	11,4	11,1	9	9,1	1,6
Andel plasser i enerom i pleie- og omsorgsinstitusjoner	100	100	100	94,4	99,4	95	0
Andel innbyggere 80 år og over som er beboere på institusjon	15,7	15,9	14,4	9,1	12,1	13	-1,5
Andelen sosialhjelpsmottakere i alderen 20-66 år, av innbyggerne 20-66 år	3,3	3,4	4,5	:	:	4	1,1
Andel barn med barnevernstiltak ift. innbyggere 0-17 år	4,7	5,6	6	:	:	4,9	0,4
Syssel-, gangveier/turstier mv. m/kom. driftsansvar per 10 000 innb.	13	13	0	104	48	43	-13
Kommunalt disponerte boliger per 1000 innbyggere	15	13	10	30	20	21	-3
Årsverk i brann- og ulykkesvern pr. 1000 innbyggere	0,45	0,47	0,47	..	0,6	0,7	0
Produktivitet/enhetskostnader							
Korrigerte brutto driftsutgifter i kroner per barn i kommunal barnehage, konsern	173792	184126	194570	185731	183690	187458	10444
Korrigerte brutto driftsutgifter til grunnskole, skolelokaler og skoleskyss (202, 222, 223), per elev, konsern	139637	145005	146090	141364	111809	111952	1085
Gjennomsnittlig gruppestørrelse, 8.-10. årstrinn	12,9	10,9	13,7	10,4	14,9	14,1	2,8
Korrigerte brutto driftsutg pr. mottaker av hjemmetjenester (i kroner), konsern	320040	371156	369573	285244	213429	246456	-1583
Korrigerte brutto driftsutgifter, institusjon, pr. kommunal plass, konsern	589257	711367	967227	1099177	255860
Årsgebyr for vannforsyning - ekskl. mva. (gjelder rapporteringsåret+1)	4028	4173	4236	4103	2828	3391	63
Årsgebyr for avløpstjenesten - ekskl. mva. (gjelder rapporteringsåret+1)	5777	5903	6077	3551	4344	3782	174
Årsgebyr for avfallstjenesten - ekskl. mva. (gjelder rapporteringsåret+1)	2246	2246	2246	2965	2418	2656	0
Gjennomsnittlig saksbeh.tid for private forslag til detaljreg. Kalenderdager	151	395
Gj.snittlig saksbehandlingstid for opprettelse av grunneiendom. Kalenderdager	85	97
Bto. dr.utg. i kr pr. km kommunal vei og gate, konsern	79708	73569	64169	74037	134522	135959	-9400